

ДРАГАН АЛЕКСИЋ*
Институт за новију историју Србије
Београд

УДК 316.653(4):94(100)“1914/1918“
Монографска студија
Примљен: 02.08.2014
Одобрен: 04.09.2014

ВЕРСАЈСКА ЕВРОПА У ПОТРАЗИ ЗА МИРОМ**

Сажетак: Међуратна Европа, са непосредним суровим искуством светског рата, оптерећена непремостивим супротностима победника и поражених, свеprisутног реваншизма што је отварало перспективу поновног ратног сукоба, искрено је настојала, изгледа више него икад у историји, да обезбеди период дуготрајног мира. У раду се анализирају настојања државника водећих европских земаља да пронађу механизме, образују институције и склопе савезе како би се смањила могућност избијања рата. Хронолошки оквир истраживања омеђен је великим историјским догађајима – Мировном конференцијом у Версају и Минхенским споразумом великих европских сила.

Кључне речи: Велики рат, мир, Европа, Друштво Народа, пакт, разорујање, мировни споразуми

Први светски рат - по обиму простора на коме се водио, броју војника на фронтима интензитета ратних операција и људским губицима - најразорнији сукоб у дотадашњој историји, урезао се у свест савременика као сурово искуство у тој мери да је код политичара, научника, интелектуалаца, књижевника, али и у ширим друштвеним круговима, овладала искрена жеља да светом за дуже време завлада мир. Снажан утисак који је први рат светских размера оставио у свести његових активних учесника, описао је у својим мемоарима и Винстон Черчил

* aleksic_dragan@open.telekom.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта „Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници” (47027), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

(Winston Churchill) „Штавише, то није био рат држава већ рат нација. Целокупна животна енергија највећих народа преточена је у гнев и крвопролиће. Најснажнија и најбешња плица која је икад надошла у људској историји...” (Черчил, без године издања: 3). Приказујући стање духа послератне Европе, као реакцију на минули рат, он је закључио: „Био је то рат који је уништио рат”. Стога је генерација политичара која је ступила на сцену послератне Европе као најважнији идеал истакла да свом поколењу обезбеди трајни мир. Због разорних последица које је рат оставио на послератно друштво савременици су истицали да је настала „нова епизода у историји човечанства” (Јовановић, 1938: 3). Истакнута је синтагма о „Новој Европи” коју треба уредити. Водећи политичари оновремене Европе, који су неподељено усвојили ово осећање и искрено тежили идеалу мира, још на мировној конференцији у Версају су предузели мере да се ова стремљења претворе у стварност. Показало се, међутим, да је после деценију и по непрестаних иницијатива, правних формула и политичких калкулација, које су нудиле само привремена и непотпуна решења, Европа поново била на прагу новог сукоба који је, у својој политичкој основи, био наставак претходног. Овим радом учињен је покушај да се прикаже настојање представника водећих европских земаља да се превазиђу несагласности између победника и побеђених у претходном рату, и уреде међусобни односи како би се смањиле разлике у политичким тежњама и отклонио ратни сукоб.

Слика рата у књижевности

Како у историји људске креативности ништа не настаје *ex nihilo* нити сасвим случајно, већ су све појаве у друштву историји и култури повезане једна с другом, тако је и рецепција минулог рата оставила снажан траг у књижевности. Страхоте страдања на фронту, какве историја дотле није забележила, још за време трајања рата а нарочито у међуратном периоду су детектоване у великом броју књижевних дела у различитим деловима Европе, код стваралаца који су се борили на различитим странама. Песници су у рату видели најстрашнији цивилизацијски ужас, агонију и апокалипсу па су због тога, у својим песмама, величали мир постајући прави пацифисти. Многи од њих били су учесници рата и пре него што су постали пацифисти, лично су перцепирали свеprisутно страдање на фронту.

Француски песник Гијом Аполинер (Guillaume Apollinaire), пише песме у којима се преплићу страшне слике рата и чежња за оном другом супротном и светлијом стварношћу.

*Топови у ноћи грме
Реко би да су олује
Срца пуна немоћи црне
Немоћи што се увек чује¹*

*Зашто не плесати и расправљати
Јести а потом спавати.²*

Аполинер боравећи на фронту у својим песмама представља „рововску свакодневицу са њеном људском драмом, људе ослепљене гасом, капетана који поред радио апарата чека вести из Америке, војника који тестерише даске за мртвачке ковчеге, немачког заробљеника који у рукама држи шлем, песме пре напада” (Баура, 1970: 324).

Енглески песник Вилфред Овен (Wilfred Owen) борио се на фронту у Француској где је рањен, па затим доживео нервни слом од ратних страха, провео извесно време у санаторијуму а онда се опет вратио у рат у коме је и погинуо 1918. године. Његова поезија је реалистички и натуралистички шокантна.³

Рат је осетио и Рајнер Марија Рилке (*Rainer Maria Rilke*), најпознатији по својим „Девинским елегијама”, пишући у јесен 1915. године песму „Смрт” под притиском неизвесности свог војничког статуса (Fredman, 1998). Слично је и у другим деловима Европе. У познатом мађарском авангардном часопису Њугат (*Nyugat*) Михаљ Бабич (Mihály Babits) објављује 1917. године антиратну песму због кога је тај број конфискован (Neubauer, Török, 2009). И један други мађарски песник, Геза Ђони (Géza Gyóni) пише антиратне песме „Писма са Голготе и друге песме” (*Levelek a kálváriáról és más költemények*) за време боравка у Сибиру 1917. године где је и умро (Cornis-Pope, Neubauer, 2004). Аустријски књижевник јеврејског порекла, Франц Верфел (Franz Werfel) објављује збирку песама 1919. године под парадигматичним насловом „Судњи дан” изражавајући очај у достигнућа човечанства које се уништава ратом. Песма „Гроб незнаног војника”, пољског песника Јулијана

¹ Наведено према: Баура, С. М. *Наслеђе симболизма: Стваралачки експеримент*, Београд, Нолит, 1970, стр. 322.

² Исто, стр. 325.

³ Wilfred Owen, <http://www.warpoetry.co.uk/Owena.html>, i The Wilfred Owen Association, The Wilfred Owen Association

Пшибоша, (Julian Przyboś) припадника Краковске авангарде, који је у бици изгубио најбољег пријатеља на упечатљив начин описује усуд војника у сваком рату. Међутим, ратне муке нису се завршиле званичним потписивањем мировних споразума. Оно са чим су се суочавали милиони људи у Европи биле су поратне муке: револуције, нови сукоби, епидемије, глад, незапосленост, немаштина, инфлација. Зато Маргарет Хигонет (Margaret Higonnet) с правом закључује да је година 1918. симболична и иронична временска граница (Higonnet, 2004). У својим стиховима то су понекад најбоље умеле да изразе песникиње, које су проучаваоци књижевности неправедно занемаривали. Естонска песникиња, Мариј Ундер (Marie Under), је 1920. објавила своју антиратну поезију под називом „Крвопролиће” (Verivalla) која је пуна бола и патње јер се „Црни Анђео смрти појавио на вратима”.⁴

Исте те године Душан Васиљев објавио је сигурно једну од најбољих антиратних песама, не само у авангардној, него и у читавој светској књижевности:

*Ја сам газио у крви до колена,
и немам више снова.
Сестра ми се продала
и мајци су ми посекли седе косе.
И ја у овом мутном мору блуда и кала
не тражим плена;
ох, ја сам жељан зрака! И млека!
И беле јутарње росе!
(Човек пева после рата)*

Версајска Европа – мир на дохват руке

Историјска улога и политичка одговорност да обезбеде мир својој епохи припала је генерацији даровитих политичара који су политички сазрели још пре првог светског рата. Међу њима није било државника који су своје историјске улоге одиграли за време рата, већ су то били министри, партијске вође, политичари којима је припала улога да свој државни брод воде што мирнијим водама. За разлику од својих претходника који су у одлучујућим тренуцима светског ратног сукоба и послератне мировне конференције настојали да својим нацијама обезбеде што бољи положај у новом свету који је настајао, ова генерација политичара

⁴ Marie Under, <http://www.kirjasto.sci.fi/under.htm>

је преузела на себе да оствари два идеала – мир и слободу (Митровић, 2004: 407–408).⁵

Мировни уговори склопљени на Версајској мировној конференцији, која је заседала од 18. јануара до 28. јуна 1919. године, постали су основи политичког живота међуратне Европе, али не и међународне стабилности. Основу нових конфронтација, око којих су касније избијали спољнополитички сукоби, било је незадовољство држава побеђених у рату које су сматрале да су превише оптерећене репарацијама или оштећене територијалним сакаћењем.

Силе победнице у рату прихватиле су програмска начела садржана у *Четрнаест тачака* америчког Конгреса на којима треба да почива трајан мир и праведнији друштвени и политички односи у свету који ће искључити ратове као средство политичког деловања за решавање спорова (Роров, 1976:158). На иницијативу америчког председника Вилсона (Woodrow Wilson) основано је Друштва народа, међународна организација држава, која је требало да послужи као инструмент да се очува мир у свету и одржи успостављени међународни поредак, створен мировним уговорима с побеђеним државама. Истовремено са стварањем светске организације на предлог председника Вилсона утврђени су и њени принципи, истакнути у статуту, под називом Пакт (Krizman, 1975:20–21). Већ у првом члану овог акта предвиђено је да се чланице, које добровољно ступају у Друштво народа, обавезују да ће поштовати своје међународне обавезе и да ће прихватити програм који оно буде утврдило (Новаковић, 1929:752–753).

Међутим одредбе мировних уговора потписаних у Версају носиле су клицу будућих сукоба јер нису успеле да приближе непремостиве супротности победника и побеђених (Јовановић, 1938: 5).⁶ На то указује и сам састав Конференције на којој је учествовало само 27 земаља побе-

⁵ Андреј Митровић наводи да се могу уочити три генерације истакнутих појединаца у политичком животу међуратне Европе. Прва генерација, која је непосредно водила први светски рат, ненадано брзо је отишла с политичке сцене већ у првих неколико послератних година. Следећој генерацији су припале двадесете и делимично тридесете године и она је требало да буде творац новог послератног света. Трећој генерацији су припале тридесете године, али су својом делатношћу и својим учинком обликовали догађаје који су нераскидиво били везани токове који су водили у Други светски рат.

⁶ Анализирајући претпоставке које би обезбедиле трајну стабилност епохе настале после великих ратова Ј. Јовановић закључује: „Сваки уговор носи у себи клицу своје болести и смрти. Трајност сваког уговора о миру зависи од одредаба у којима се регулишу међусобни односи и територијалне прилике држава у питању. Онај уговор о миру је трајнији који је приближнији релативној правди; задовољити све није могуће; правда је растегљива али, ипак, има средње правде, подједнака за све”.

дничке коалиције и њихових придружених савезника. Побеђене земље, први пут у историји, нису присуствовале конференцији, већ су им одлуке победника само саопштене по принципу „узми или остави”. Винстон Черчил овај поступак назива „лудости победника” и у њему види узроке само привременог трајања мира (Черчил, без године издања: 4).⁷ Пакт Друштва народа унет је као прилог у мировне уговоре које су силе победнице потписале с Немачком, Аустријом, Мађарском и Бугарском. Оне су уговоре потписале али се с њима нису сложиле. На тај начин је Пакт практично наметнут пораженим земљама. Немачка која је 28. јуна 1919. године потписала Версајски уговор прихватила је уједно и Пакт, али није постала члан Друштва народа. То је био један од аргумената да водећа чланица поражених сила, још у време Вајмарске републике а поготово у доба нацистичког режима, оспорава одредбе Уговора, истичући да су јој наметнуте.

Разоружање као средство за очување мира

Прво средство које је Друштво народа истакло у циљу очувања мира и безбедности својих чланица, било је смањивање наоружања. Одредбе о разоружању поражених земаља биле су садржане већ у самим мировним уговорима. Основни принцип у спровођењу ове иницијативе био је да се разоружање изврши у свим државама паралелно уз истовремено јачање спољне безбедности држава, давањем гаранција чланицама које се разоружају да неће бити нападнуте. Овом обавезом могле су бити обухваћене само чланице Друштва народа и у случају спровођења разоружања нашле би се у неравноправном положају у односу на остале земље. Међутим, Савет Друштва народа, стална комисија која је установљена да припреми питање разоружања, није постигла никакве резултате на овом плану (Новаковић, 1929: 754). Стога је на петој скупштини Друштва народа 1924. године усвојен протокол (Женевски протокол) по

⁷ „У лето 1919. године савезничке армије стајале су дуж Рајне а њихови мостобрани дубоко су задирали у побеђену, разоружану и гладну Немачку. Шефови победничких сила већали су и расправљали о будућности у Паризу. Пред њима је лежала карта Европе коју је требало изнова нацртати, безмало по њиховој одлуци. После педесет и два месеца агоније и смртне опасности Тевтонска коалиција је зависила од њихове милости и ниједан од четири члана који су је сачињавали није могао ни у најмањој мери да се супротстави њиховој вољи. Немачка, прва од њих која се налазила на челу нападача и коју су сви сматрали непосредним узроком катастрофе што је задесила свет, зависила је од милости односно разборитости победница које су се и саме тетурале после претрпљеног тешког искушења”.

коме би се разоружање спроводило упоредо са јачањем спољне безбедности држава (Новаковић, 1929: 754). У наредном периоду политичари су, у настојању да дугорочно обезбеде светски мир деловали упоредо у два правца: спровођењу општег разоружања у свету и настојању да склопе међусобне споразуме који би гарантовали безбедност. Дипломатски речник је на тај начин обogaћен новим термином „колективна безбедност”.

Деценија која је уследила после усвајања Женевског протокола показала је сву неприродност основе на којој су почивали мировни уговори а која се најбоље огледала на примеру безуспешних покушаја разоружања. Иако је мир у свету био стабилнији више него икад у протеклих пола века и истицана искрена жеља да се наоружање смањи, у свету је било више оружја него пре Првог светског рата. Мирнодопске армије у свету износиле су крајем двадесетих година 30 милиона војника, за трећину више него 1914. године. Ратна морнарица је била нешто смањена али се авијација интензивно развијала и заузимала све већи значај у стратегији ратовања.⁸

Активност за смањивање наоружања текла је упоредо у Друштву народа, где је основан Одбор за разоружање, и између великих сила међусобно. Главна расправа одигравала се у Друштву народа где је више земаља подносило своје предлоге. На септембарском сазиву Друштва, 1927. године, Холандија, Норвешка и Пољска поднеле су предлог да упоредо с разоружавањем,⁹ један светски пакт безбедности гарантује својим снагама светски мир. Предлог је, међутим, одбијен, с образложењем да велике силе не могу гарантовати свакој држави њене границе. Наредне године Совјетски Савез је предложио свеопште разоружање али се Француска отворено изјаснила против, истичући као аргумент агресивни говор немачког канцелара за превременим напуштањем леве обале Рајне коју су Французи држали под окупацијом и која је требало да се оконча тек 1935. године.¹⁰ Најдаље је отишла Данска која је пред Конференцију за разоружање, 1929. године, обећала својим грађанима да ће сама извршити разоружање, укинути министарство војске и морнарице, укинути војну обавезу, порушити сва војна утврђења и војну службу свести на бројно стање потребно за полицију. Овоме су се успротивиле Шведска и Норвешка тврдећи да уколико се чланице Друштва народа разоружају онда неће моћи да бране ни себе ни другог. Бе-

⁸ „Напори за општи мир”, *Српски књижевни гласник* (даље: *СКГ*), 1. децембар 1929, стр. 551

⁹ „Тешкоће око разоружавања”, *СКГ*, 16. јануар 1928, стр. 150

¹⁰ „Европа 1928”, *СКГ*, 16. јануар 1929, стр. 148

зуспешне расправе о смањењу наоружања трајале су до 1935. године када се Немачка повукла с Конференције о разоружању, што је свим државама у Европи, великим и малим, био сигнал да отпочну с јачањем својих арсенала.

Стављање рата „ван закона”

Ништа више успеха Пакт Друштва народа није имао ни у ограничавању права својих чланица у вођењу рата. Покушај је учињен намећањем обавеза државама да сваки међусобни спор покушају да реше мирним средствима. Сукобљене чланице су биле дужне да спор упуте Савету Друштва народа, или је било довољно да једна заинтересована страна извести секретаријат Друштва које би одмах предузело све потребне мере за решавање спора. Савет је имао право да позове све чланице Друштва да му помогну у очувању мира, а оне су биле дужне да учине оно што се од њих затражи да би се очувао интегритет територије и политичка независност чланице организације чији је интерес угрожен.¹¹ Процедура мирног решавања спора предвиђала је да се проблем изнесе на арбитражу или судско решавање Друштву народа или Међународном суду. Уколико се не изнађе решење, државе су могле да прибегну рату али тек за три месеца од последњег неуспелог мирења. То је тзв. „време хлађења”/Cooling off Time (Radojković, 1947: 6). У случају да држава одбије да спор изнесе пред Савет и отпочне рат предвиђено је, чланом 16. Пакта, да се у име Друштва народа против ње примене санкције, које могу бити војне и економске. Циљ санкција је да се нападнута држава помогне тако што би нападач изложен санкцијама, изолован економски и политички, био приморан да оконча рат.

Ограничења која је Друштво народа поставило својим чланицама да се уздрже од прибегавања сили док претходно не задовоље процедуру предвиђену Пактом дала је извесне резултате, значајније него по питању разоружања, али не и потпуне. Углавном су успешно решавани спорови између малих држава,¹² док су велике силе када су били у питању њихови интереси наступале самовољно, игноришући начела међународне организације која су и саме усвојиле. Први међудржавни

¹¹ Исто, стр. 755

¹² Друштво народа успешно је решило спор између Шведске и Финске око Аландских острва, 1920; питање горње Шлезиије, између Пољске и Немачке решено је 1921. плебисцитом; спор између Пољске и Литве око Вилне и Мемела; погранични инцидент између Грчке и Бугарске, 1925; питање границе Ирака према Турској.

спор који Друштво народа није успело да реши применом својих правила понашања већ су морале да се ангажују и велике силе био је италијанско-грчки сукоб, познат као „крфски инцидент”. Криза је изазвана 27. августа 1923. године када су непознати нападачи на грчкој пограничној територији убили четворочлану комисију, предвођену италијанским генералом Телинијем (Tellini) која је одређивала албанско-грчку границу. Мусолинијева влада је за убиство окривила званичну Грчку и пошто је, 31. августа, Атине упутила ултиматум, италијанска флота је извршила инвазију острва Крф и окупирала га. Грчка влада је затражила интервенцију Друштва народа али је Мусолини (Benito Mussolini) одбио свако посредовање међународне организације. Овај поступак био је међународно самовлашће и кршење правног поступка за решавање спорова који је прописивао Пакт, али је Друштво народа било немоћно. У решавање спора морале су да се умешају велике силе Велика Британија и Француска вршећи притисак на Италију. Нарочито је Велика Британија била одлучна јер није могла да дозволи да Италија трајно добије Крф и тако заузме кључни стратешки положај на улазу у Јадранско море, па је енергично затражила да италијанске снаге напусте острво. Мусолини је најзад попустио уз услов да се Грчка извини Конференцији амбасадора, јер су њени држављани били убијени, и да плати одштету од 50 милиона лира породицама погинулих (Авгамовски, 1986: 161). Овај инцидент нанео је велику штету угледу Друштва народа. Код малих држава, које су полагале велику наду у улогу међународне организације у мирном решавању спорова, наступило је разочарење.

Локарно, још један корак ка систему колективне безбедности

Читав међународни поредак установљен у Версају формиран је без учешћа Немачке и уперен против ње. Да би се постојеће територијално и политичко стање у Европи обезбедило од реваншизма поражене силе, који се с великом извесношћу могао очекивати, није био довољан систем безбедности створен у оквиру Друштва народа. Додатни инструмент безбедности био је систем гарантних уговора између победничких сила и малих држава (Роров, 1976: 340). Систем колективне сигурности заснован на поштовању Пакта Друштва народа ојачан је склапањем низа међудржавних уговора у Локарну, октобра 1925. године, познатих под именом *Локарно пакт*.

На конференцији у Локарну усвојене су одређене новине и системи колективне безбедности. Прихваћено је британско гледиште да се

Немачка прими у Друштво народа. Склопљено је пет уговора о међусобном гарантовању граница одређених мировним споразумима 1919–1920. године. Учињена је, међутим, суштинска разлика између гаранција које се тичу безбедности Француске и других земаља. У француско-немачко-белгијском уговору о међусобном поштовању граница, уговору коме је на конференцији дат највећи значај, за који су гаранти били Велика Британија и Италија, Француска је издејствовала да интервенише против Немачке уколико ова поседне демилитаризовану Рајнску област. Међутим, на инсистирање Немачке, два пакта које је Француска склопила с Чехословачком и Пољском нису садржала безусловну гаранцију граница и аутоматску одбрану њихових територија без претходне арбитраже према члану 16. Пакта Друштва народа (Черчил, без године издања: 27–28; Попов, 1976: 346; Vinaver, 1985: 83).

Конференција у Локарну практично је обезбедила гаранције за мир у Западној Европи док је за Пољску и Чехословачку она значила корак назад у систему колективне безбедности. У западној Европи, посебно у Великој Британији, потписивање уговора на конференцији у Локарну схваћено је као велики успех мировне политике. Британски премијер Чемберлен (Neville Chamberlain) добио је Орден подвезице и Нобелову награду за мир. У својим мемоарима Винстон Черчил је усхићено закључио: „Узалуд се може трагати по анализима историје за нечим што би се могло упоредити са оваквим једним остварењем” (Черчил, без године издања: 27).

Брајан-Келогов пакт – стављање рата ван закона

Уговори потписани у Локарну наишли су на позитиван одјек у свету. Иницијатор Конференције и главни протагониста система колективне безбедности у Европи, француски министар спољних послова Аристид Бријан (Aristide Briand), покренуо је иницијативу да се оде корак даље и да се светској заједници понуди један општи пакт о одрицању од рата коме ће приступити све државе света. Подршку је нашао у секретару за спољне послове Сједињених Америчких Држава, Френку Келогу (Frank Kellog). Основна замисао твораца овог споразума била је да се потписнице обавезу на мирно решавање међусобних сукоба и одрекну рата као средства за остваривање националне политике.¹³ Овај предлог је одмах прихватило 15 држава, тако да је 27. августа 1928. године у Паризу потписан *Пакт о општем одрицању од рата*, познат као

¹³ „Келогов пакт”, *СКГ*, 1. фебруар 1929, стр. 227-228.

Брајан-Келогов пакт (Perazić, 1986: 44). Позив за приступање пакту нашао је на добар одзив у свету тако да су му, до 1939. године, приступиле 63 државе, међу којима 9 нису биле чланице Друштва народа (Роров, 1976: 373). Брајан-Келогов пакт има више особености у односу на претходне сличне споразуме. По први пут су за борбу за општи мир у свету ушле Сједињене Америчке Државе, тако да су Пакт прихватиле све велике силе које су, како су оновремени публицисти истицали, биле „господари Света”. Потписнице Пакта су се обавезале да ће све међусобне несугласице или сукобе решавати искључиво мирним путем. Све земље потписнице се заједнички одричу рата и истовремено дају међусобно колективне гаранције. Свакој држави потписници, међутим, остало је право да се брани од нападача.¹⁴

Државе потписнице Пакта су се изјасниле, већ у првом члану, да се одричу рата као средства за решавање међусобних спорова и да се обавезују на њихово решавање мирним путем. Рат је као законско средство остао једино у следећим околностима:

1. Као средство у законитој самоодбрани.
2. Као мера колективне акције за обезбеђење међународних обавеза на основу постојећих инструмената.
3. Између потписница Пакта и непотписница
4. Против потписнице Пакта која га је прекршила прибегавајући рату кршењем преузетих обавеза (Perazić, 1986: 44–45).

Иако се односио само на државе потписнице, Брајан-Келогов пакт је представљао врхунац достигнутог нивоа колективне безбедности у свету (Роров, 1976: 374). Теоретичари међународног права се, у највећој мери, слажу да је овај мултилатерални уговор практично ставио рат ван закона и прогласио га злочином међународног права. Такав међународно-правни систем је подразумевао да међу потписницима Пакта не може бити неутралних у случају ратног сукоба. Државе које су се обавезале Пактом нису могле да се солидаришу с нападачем већ су морале да учествују у економским и војним санкцијама против агресора, које је одредило Друштво народа. Овај систем колективне безбедности није дозвољавао државама потписницама да саме донесу одлуку о прибегавању рату као средству националне политике.

Споразум потписан у Паризу је код политичара оцењен као до тада највећи успех дипломатије да се обезбеди светски мир, а у јавности је пропраћен еуфорично. Када је Пакт ратификован у Сенату САД, са само једним гласом против, сенатори су једногласно огласили рат ван закона.

¹⁴ „Келогов пакт” .стр. 228

Период у историји Европе од 1922. до 1932. године Винстон Черчил је назвао „мир у зениту”.

Почетак наоружавања нацистичке Немачке 1934. и ремилитаризација рајнске области, годину дана касније, јасно су означили да се Немачка припрема за ревизију постојећег „версајског” система. Уједно, то је значило и крај колективне безбедности која је почивала на ауторитету Друштва народа и међусобним уговорима. Систем међудржавних политичких односа који је успостављен у Версају 1919, и дограђивао се кроз наредну деценију, престао је да важи средином тридесетих година. Велике силе су поново присвојиле право да буду једини субјекти у међународној политици и да одлучују о рату и миру према мерилима својих политичких потреба. Принципе понашања у међудржавним односима диктирала је сила која је тренутно имала војну премоћ. Груба сила оличена у реалној моћи армија постала је у међународним односима једини аргумент уздигнут изнад утврђеног поретка и прихваћених норми понашања. Суспендовала је међународно право и његове механизме деловања и постала једина гаранција за исправност војних и политичких стремљења.

Литература:

1. Черчил, Винстон (Без године издања), *Други светски рат, књ. I*, Београд
2. Јовановић, Јован М. (1938), *Дипломатска историја Европе 1918–1938, књ. I*, Београд
3. Баура, С. М. (1970), *Наслеђе симболизма: Стваралачки експеримент*, Нолит, Београд,
4. Freedman, R. (1998), *Life of a Poet: Rainer Maria Rilke*, Northwestern University Press
5. Neubauer, J., Zsuzsanna Török, B. (2009), *The Exile and Return of Writers from East-Central Europe: A Compendium*, Walter de Gruyter, Berlin
6. Cornis-Pope, M., Neubauer, J. (Ed, 2004), *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, Том 1, John Benjamins Publishing Company
7. Higonnet M. (2004), Women writers and the war experience: 1918. as transition in: Cornis-Pope, M. Neubauer, J. (Ed.), *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, Том 1, John Benjamins Publishing Company
8. Митровић, Андреј (2004), *Време нетрпељивих, политичка историја великих држава Европе 1919–1939*, Подгорица.
9. Попов, ЏеDOMIR (1976), *Od Versaja do Dancinga*, Београд

10. Krizman, Bogdan (1975), *Vanjska politika jugoslovenske države 1918–1941*, Zagreb
11. Новаковић, Милета (1929), „Краљевина СХС и Лига народа”, *Јубиларни зборник живота и рада СХС I. XII 1918-1928*, Београд
12. Radojković, Miloš (1947), *Rat i međunarodno pravo*, Београд
13. Avramovski, Živko (1986), *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Godišnji izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921-1938, knjiga prva*, Zagreb
14. Vinaver, Vuk (1985), *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata*, Београд
15. Perazić, Gavro (1986), *Međunarodno ratno pravo*, Београд

Резиме

Међуратна Европа, са искуством суровог рата за собом, искрено је настојала да обезбеди трајан мир. Утрошено је много политичке енергије да се за то изнађу трајна решења, али се она нису могла одржати без приступања битним територијалним променама, на шта победничка страна није била спремна. Међународни политички односи у међуратној Европи могу се поделити на три периода. Први, у коме су силе победнице у Првом светском рату диктирале уређење односа држава, не базирајући се на интересе поражених. Други период, у коме су се, уважавајући промене фактичког стања, економских и политичких промена, победници и поражени споразумевали. И трећи, када су супротности супротстављених страна, политичке и идеолошке, постале непремостиве да би могле да се реше мирним путем, уз немогућност да се постојећи систем ревидира како би задовољио и једну и другу страну, што је неминовно водило ратном сукобу.

VERSAILLES EUROPE IN SEARCH OF PEACE

Summary: During the interwar period Europe, heavily burdened by the cruel experience of pas war, was in honest search for the peace. A great amount of political energy was invested in finding a lasting solutions, yet that couldn't be achieved without extensive territorial changes, an concession that war victors were unwilling to make. International political relations in interwar period Europe can be analyzed in three stages of development. During the first stage, the victorious forces dictated the order of international relationships, without taking the interests of defeated powers in account. Second stage was marked by communication of victors and defeated ones, regarding the changes of economic, political and actual circumstances. Political and

ideological differences between confronted parties became irreconcilable during the third stage. The revision of existing system became impossible in peaceful manner, which has led to inevitable outbreak of war.

Key words: : Great War, peace, Europe, League of Nations, pact, disarmament, peace agreements